

CATALUNYA I LA GUERRA DE SUCESSIÓ D'ESPANYA (1702-1714)

AGUSTÍ ALCOBERRO

Universitat de Barcelona

Resum: La Guerra de Successió d'Espanya va afectar de manera directa o indirecta tot el continent europeu. Dins la Monarquia Hispànica, Catalunya i els altres estats de la Corona d'Aragó van donar suport a l'arxiduc Carles d'Àustria (Carles III), mentre la Corona de Castella va optar pel duc Felip d'Anjou (Felip V). Després de la Pau d'Utrecht, Catalunya va prolongar la resistència durant 14 mesos amb un govern republicà. A la fi de la guerra, els vencedors van imposar la repressió, l'exili i l'abolició de les constitucions catalanes.

Paraules clau: Guerra de Successió d'Espanya, Història Moderna de Catalunya, Pensament polític modern, Història de Barcelona

Abstract: The War of the Spanish Succession affected the entire continent of Europe directly or indirectly. Within the Spanish Monarchy, Catalonia and the other states of the Crown of Aragon sided with Archduke Charles of Austria (Charles III), while Crown of Castile lent its support to Duke Philip of Anjou (Philip V). After the Peace of Utrecht, Catalonia prolonged its resistance for 14 more months under a republican government. At the end of the war, the victors imposed repression, exile and the end to the Catalan constitutions.

Key words: War of the Spanish Succession, Early Modern History of Catalonia, Political Modern Thought, History of Barcelona

La Guerra de Successió (1702-1715) i les seves conseqüències immediates assenyalen un punt d'inflexió en la història de Catalunya. A la seva fi, l'estat català, construït a partir del segle XIII, i la mateixa unió de corones peninsular, fonamentada en un pacte entre iguals al segle XV, van esclatar pels aires. El seu resultat, tot al llarg del segle XVIII, ni tan sols va ser la formació d'un estat homogeni. Ben a la inversa, amb els decrets de Nova Planta, els regnes de l'antiga Corona d'Aragó van ser tractats com a territoris ocupats, i sotmesos a lleis de caràcter despòtic, només formalment similars a les de Castella.*

---

* Aquest article s'inscriu en el marc dels grups de recerca 2014SGR1369 (CIRIT), HAR2011-26769 (MINECO) i HAR2012-32655 (MINECO). Les obres utilitzades en la seva elaboració són esmentades a la Bibliografia Bàsica, a la fi de l'article.

Catalunya al 1700

Catalunya a la mort de Carles II vivia un important moment de redreç econòmic i polític. La tendència expansiva endegada entre 1550 i 1640, el “segle decisiu” en paraules d'Albert Garcia Espuche, havia quedat truncada amb la Guerra dels Segadors i la immediata postguerra. Tanmateix, des del decenni de 1660, la recuperació havia estat ràpida i s'havia fonamentat en els canvis estructurals esbossats ja en l'etapa anterior: la creació de xarxes urbanes, la divisió regional del treball, l'expansió del sistema de producció domiciliària, que ocupava parcialment les famílies pageses, i l'aparició d'una agricultura competitiva, que a les comarques litorals es va enfocar a l'exportació de vins i aiguardents. En aquesta dinàmica, la burgesia de Barcelona (com la d'altres viles i ciutats, com Mataró i Reus) exercia un paper clau tant en la producció com en la comercialització exterior. En el darrer terç del segle XVII es van consolidar els lligams entre els ports de Barcelona, Londres i Amsterdam.

Des del punt de vista polític, Catalunya intentava refer-se del cop que havia suposat la derrota a la Guerra dels Segadors. El Tractat dels Pirineus (1659), entre els Regnes d'Espanya i França, havia tingut com a conseqüència immediata l'annexió dels comtats de Rosselló i Cerdanya a França.

Durant la Guerra dels Nou Anys (1689-1697), les tropes franceses van ocupar de manera permanent des de 1694 la vegueria de Girona. Tres anys després, van entrar a Barcelona, després d'un setge breu però altament destructor, i van proclamar l'annexió de nou de Catalunya a França. L'ocupació no es va prolongar perquè França va renunciar a les seves conquestes, sense aparents contrapartides, al tractat de Rijswijk (1697). En aquella ocasió, les institucions catalanes van denunciar l'aparent passivitat dels exèrcits professionals hispànics. Aquest comportament contrastava amb l'acció decidida dels cossos de fusellers catalans, i també d'un cos militar imperial d'alguns milers d'homes que s'havia afegit recentment a la defensa del país, i que era comandat pel príncep Jordi de Hessen-Darmstadt. De manera prou evident, francesos i imperials anaven col·locant les seves peces, a Catalunya i a Madrid, davant la imminent successió del rei.

La debilitat de la Monarquia Hispànica contrastava, però, amb la vitalitat econòmica de Catalunya. Un dels seus personatges més emblemàtics –que va ser austriacista de primera hora i va ser empresonat per Felip V–, Narcís Feliu de la Peña, publicà el 1683 una obra de títol emblemàtic: *Fénix de Cataluña*. En ella, proposava la creació de companyies per accions i plantejava un ideal que anava a causar furor: Catalunya havia d'esdevenir l'Holanda del Mediterrani. No és d'estranyar que els nuclis més actius de la burgesia i de la petita noblesa de Barcelona estiguessin al cas des de ben aviat dels moviments i les conspiracions de caire internacional que ja llavors es dibuixaven.

L'esclat de la guerra internacional i la formació del partit austriacista

A la mort de Carles II (1700), la lectura del seu testament va generar importants recels a tots els seus regnes hispànics, i també inquietud i preocupació a la majoria de corts europees. El monarca cedia tots els seus estats al jove duc Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV. Semblava que definitivament, després d'un combat de dos segles, la Monarquia Francesa havia vençut la Monarquia Hispànica, i els Borbons ho havien fet als Habsburg peninsulars, o Àustries.

Durant aquelles dues centúries, un dels arguments més emprats arreu d'Europa contra l'hegemonia dels Àustries havia estat l'oposició a la "Monarquia universal". En aquesta versió, es considerava que l'objectiu final dels descendents de l'emperador Carles V era el d'obtenir un poder absolut sobre el món, que aboliria les llibertats i sobirania de tots els estats d'Europa. Ara, paradoxalment, França esdevenia l'autèntica aspirant a "Monarquia universal". De cop i volta, un nét de Lluís XIV esdevenia rei d'un imperi certament decadent, però amb una forta presència a Europa (Península Ibèrica, Itàlia i Flandes) i un enorme imperi colonial a Amèrica i Àsia que incloïa les inesgotables mines de plata de Potosí i de Mèxic. Un imperi que, posat en mans de la potència més poderosa a l'Europa del moment, la França de Lluís XIV, la feia pràcticament invencible.

L'entrada de Felip V a Castella, envoltat d'una cort de dames i nobles francesos, va causar preocupació dins i fora dels regnes hispànics. La concessió del monopoli del comerç d'esclaus amb Amèrica, l'anomenat *asiento de negros*, a una companyia francesa va encendre tots els llums d'alarma a Londres i Amsterdam. Cal remarcar que Lluís XIV no s'avingué aleshores a cap mena de negociació amb la resta d'estats d'Europa, cosa que inevitablment va precipitar la guerra.

És important remarcar-ne la cronologia: el 1701 l'Imperi Germànic, Anglaterra i els Països Baixos van constituir la Gran Aliança de l'Haia, que tenia com a objectiu modificar l'estatus quo sorgit del testament de Carles II. Un any després, però, l'Aliança va declarar la guerra als estats borbònics de França i Espanya. I caldrà esperar al 12 de setembre de 1703 perquè els representants dels estats de l'Aliança proclamïn a Viena l'arxiduc Carles d'Àustria rei de la Monarquia Hispànica amb el nom de Carles III –tot convertint la guerra internacional ja iniciada en un conflicte dinàstic. Prèviament, aquell mateix any, els aliats havien atret a la seva formació els estats de Savoia i Portugal, de gran importància estratègica en el seu enfrontament amb França i Espanya. Després de la seva coronació, Carles III es va desplaçar a Lisboa, on va desembarcar el 7 de març de 1704, amb l'objectiu d'estendre la guerra internacional a la península.

D'aquest inici complex de la guerra ja se'n desprèn una lliçó que n'afectarà la cloenda. Al llarg del conflicte, la Gran Aliança de l'Haia es va mostrar en diverses ocasions com a militarment superior a les potències borbòniques. Tanmateix, l'Aliança manifestava una mancança estructural: els interessos polítics dels seus estats membres eren molt heterogenis. Així, per a Anglaterra i els Països Baixos primaven els interessos comercials, mentre que l'emperador Leopold I posava en primer pla els drets dinàstics,

és a dir, la continuïtat dels Habsburg al capdavant dels regnes hispànics. A partir de 1709, un decidit canvi d'actitud política per part de Lluís XIV anava a torpedinar els fonaments de per si inestables de l'Aliança.

Els regnes hispànics van rebre Felip V amb correcció, però sense entusiasmes. Una part important de l'aristocràcia castellana, vinculada històricament als Habsburg, va sentir des del primer moment una amarga sensació de rebuig cap al nou monarca, i acusà la noblesa cortesana de traïció. No endebades, el primer exiliat hispànic d'un cert rang va ser l'Almirall de Castella, Juan Tomás Enríquez de Cabrera, cap d'una de les primeríssimes famílies castellanès. L'Almirall es va exiliar a Lisboa el 1702 i va posar tota la seva fortuna al servei del combat contra Felip V. A Catalunya, la inquietud envers la nova dinastia va córrer de manera transversal. Els efectes de l'ocupació dels comtats de Rosselló i Cerdanya i de les continuades campanyes militars al Principat se sumaren a la rivalitat comercial i a la desconfiança davant la nova dinastia i el seu comportament amb les constitucions.

Convé remarcar, però, que sense l'esclat de la guerra internacional, probablement no s'hauria produït la guerra interior. El salt d'un difús sentiment antiborbònic a la formació d'un partit austriacista estructurat es va fer en la més estricta clandestinitat, i sempre amb els referents exteriors. L'austriacisme va esdevenir particularment ampli i interclassista a Catalunya, ja que la seva causa es va associar amb la de les llibertats i constitucions. Entre els nuclis més actius cal assenyalar la petita noblesa i la pagesia benestant de la Catalunya central, ja esmentada, que ben aviat en constituí el braç armat; la burgesia de Barcelona i d'altres ciutats litorals, d'on sorgiren la major part dels quadres dirigents; segments de l'església, sobretot dels ordes mendicants i del baix clergat; i la Universitat de Barcelona, que va ser ja d'antuvi un focus de subversió antiborbònica que va mobilitzar professors i estudiants.

Els seus referents exteriors van ser dobles. D'una banda, el príncep Jordi de Hessen Darmstadt, que va ser el darrer lloctinent de Catalunya per Carles II, i que va ser desterrat per Felip V. Darmstadt va mantenir la relació amb nuclis propers dins del Principat i va ser un dels principals dissenyadors de l'Aliança de l'Haia. Va ser, de fet, el nexa entre la Catalunya resistent i l'Imperi. L'altre vincle, amb lligams efectius no menors, és el que unia algunes famílies de la burgesia barcelonina amb Londres i Amsterdam. Una i altra via van fer possible que la informació i la publicitat aliada arribessin a Catalunya.

Tot això no era encara evident el 1701, quan Felip V va convocar a Barcelona la Cort General de Catalunya –i va aprofitar la seva estada al Principat per contraure matrimoni a Figueres amb la jove i més princesa M. Lluïsa Gabriela de Savoia. L'estada del monarca a Catalunya va estar marcada pels gestos de bona voluntat d'una i altra part, però també per la incapacitat de generar empaties recíproques –altre tant va passar tot seguit a Nàpols, l'altre regne problemàtic per a Felip V en aquells moments. És cert que el balanç polític de la Cort General va ser positiu, començant per una constatació prèvia: va ser la primera reunió parlamentària conclosa formalment d'ençà d'un segle –exactament, des de 1599.

Els conflictes dels anys següents entre l'autoritat virregnal i les institucions del país no van ser gaire diferents als que s'havien produït en època de Carles II. Va ser, però, la constatació de l'existència d'una guerra internacional pel plet dinàstic allò que els va donar una nova dimensió, fins aleshores desconeguda. En aquest marc, l'austriacisme no va parar de créixer, i els fonaments socials de la nova dinastia van anar minvant.

La dinàmica de trencament entre el país i la monarquia borbònica va tenir un punt d'acceleració en el desembarcament aliât de 1704. Des del primer moment va ser evident que l'empresa aliada no es podia coronar amb èxit, però també que comptava amb nombroses complicitats dins de Barcelona. La descoberta de la conspiració per part de virrei, duc de Velasco, va forçar l'exili immediat d'alguns centenars de barcelonins, que van partir amb la flota aliada –i que, setmanes després, van participar a la conquesta de Gibraltar. La repressió, però, es va fer molt més activa en els dies següents. Així, Velasco no va dubtar a detenir càrrecs institucionals i persones de prestigi, com l'advocat Narcís Feliu de la Penya, autèntic referent de la seva generació, o el notari Ramon de Vilana-Perles, que estava destinat a exercir altes responsabilitats a les ordres de Carles a Barcelona i a Viena. El jove noble Pau Ignasi de Dalmasas i Ros, fundador de l'Acadèmia dels Desconfiats, elegit primer cronista de Catalunya a la Cort General de 1701, va ser empresonat a Madrid, on va acudir com a ambaixador del Consell de Cent. Altre tant li esdevingué al bisbe de Barcelona Benet de Sala i de Caramany, que va ser cridat a Madrid per les autoritats reials –i que tan sols va ser alliberat del seu captiveri el 1713. Sota el “tirà govern de Velasco” l'austriacisme català va ampliar les seves complicitats, va esdevenir majoritari i va començar a ocupar el carrer. Més encara: va teixir una xarxa d'exiliats, a Lisboa, Gibraltar i Viena, que van mantenir el contacte amb la resistència interior.

L'experiència fallida de 1704 va accelerar la signatura del Pacte de Gènova, un any més tard. Aquest tractat, de rang internacional, va ser signat per dos joves exiliats catalans, el barceloní Antoni de Peguera i el vigatà Domènec Perera, en representació de la resistència catalana que els havia donat poders en l'anomenat Pacte dels Vigatans signat a l'ermita de Sant Sebastià el 15 de maig de 1705. Per part anglesa, el rubricà Mittford Crowe, ministre plenipotenciari de la reina Anna i antic corresponsal a Barcelona de companyies angleses. En síntesi, el pacte garantia el suport anglès en cas de revolta dels catalans. I confirmava que Anglaterra no signaria en cap cas una pau separada amb Felip V si no es garantien les constitucions catalanes.

L'inici de la guerra peninsular

Així les coses, el Pacte de Gènova va cloure una anomalia històrica i va accelerar una nova etapa del conflicte. Anòmal era, certament, que una guerra iniciada en nom de la successió hispànica no hagués aconseguit obrir un front peninsular. Després del pacte, les coses van anar molt depressa. El 22 d'agost l'estol aliât, que comptava amb la presència de Carles III, va desembarcar davant Barcelona, mentre els austriacistes

iniciaven la revolta arreu del país. El 7 de novembre, Carles III entrava de manera triomfal a Barcelona, i tot seguit convocava la Cort General de Catalunya.

La trobada parlamentària catalana va suposar el triomf del projecte austriacista, i també el premi a les persones que hi havien participat de manera significativa. Carles va confirmar les concessions realitzades per Felip V a la Cort General de 1701, i en va afegir altres, de contingut pactista o constitucionalista.

La victòria catalana (i aliada) de 1705 obrí un nou front a la guerra internacional i encetà una guerra civil peninsular. Des d'aleshores, dos joves prínceps encapçalaren, des de Madrid i Barcelona, sengles corts constituïdes per consells i organismes de govern paral·lels. Un i altre s'envoltaren de nobles i cortesans fidels, d'ambaixadors de països aliats i de tota la mena de gent que constitueix una cort.

Però les coses no podien ser en cap cas tan fàcils. El 3 d'abril, les tropes de Felip V es van plantar davant Barcelona i van iniciar un setge. La defensa de la ciutat va córrer a càrrec de la Coronela, la milícia urbana, ja que el gruix de les forces aliades eren al País Valencià. L'exèrcit borbònic era liderat personalment per Felip V, mentre Carles va decidir restar a Barcelona, i es refugià al monestir de Sant Pere de les Puel·les, lluny de l'acció de l'artilleria borbònica. La proximitat de l'estol anglès, provinent de Menorca, va precipitar el trencament del setge borbònic i la marxa de les tropes, que hagueren de dirigir-se al Rosselló, davant el tancament de la ruta de retorn a Madrid (12 de maig).

Aquest va ser el moment escollit per les tropes aliades per iniciar una ofensiva peninsular que els dugué fins a Madrid. Pel camí, Aragó es proclamà també a favor de Carles III. Tanmateix, a mesura que les tropes aliades s'endinsaren a Castella es van trobar amb una oposició popular creixent. Aquesta situació ja havia estat prevista per l'Almirall de Castella en els consells de guerra que es tingueren a Lisboa abans del desembarcament aliats de 1705. Aleshores, Enríquez de Cabrera va defensar que els aliats havien d'entrar a la península per Andalusia, ja que "nunca aceptaría Castilla a rey que entrase por Aragón".

La catalanofòbia de la publicística borbònica va anar acompanyada d'altres arguments xenòfobs o basats en la desqualificació de l'enemic. Les tropes aliades eren majoritàriament protestants (Anglaterra i els Països Baixos) o provenien d'un estat enemic que recentment havia reconquerit la seva independència contra Espanya (Portugal, independitzada de fet tot just el 1640, tot seguint aleshores l'exemple de Catalunya). D'aquesta manera, la propaganda borbònica va contribuir decisivament a "castellanitzar" o "espanyolitzar" un rei que inicialment havia estat sentit com a estranger per una bona part de l'opinió pública castellana.

Les mesures publicitàries van anar acompanyades també d'una activa política de repressió Castella endins. Entre el 3 i el 4 d'agost de 1706 van ser detingudes a Guadalajara més de dues-centes persones, sobretot nobles i eclesiàstics, que hi havien acudit davant el rumor, que es comprovà que havia estat induït per la policia borbònica, que hi havia d'arribar Carles III amb la intenció d'entrar a Madrid. Entre altres detinguts hi havia el bisbe de Barcelona, Benet de Sala i de Caramany, que mesos enrere

ja havia estat conduït a Madrid a causa de les seves simpaties austriacistes. Tots ells van ser enviats a França, on van restar presos durant pràcticament tota la guerra. Aquesta actuació pretenia tallar de quall l'elit austriacista castellana. Tanmateix, els comportaments despòtics del nou monarca van continuar decantant sectors de les classes dirigents cap a la causa de Carles. Molts d'ells es van destapar durant la segona ocupació aliada de Madrid, el 1710. En aquest segon col·lectiu hi va haver, entre molts altres, el general Antoni de Villarroya, nascut a Barcelona, de pare militar, que pocs anys després n'anava a ser el general-governador; i l'arquebisbe de València, Antoni Folch de Cardona, que a l'exili de Viena va presidir el Consell d'Espanya.

La contraofensiva borbònica va obtenir un èxit decisiu a la batalla d'Almansa (25 d'abril de 1707). En aquesta localitat de la Manxa van topar les tropes aliades, formades per uns 22.000 soldats d'infanteria i 6.000 de cavalleria, i les borbòniques, amb efectius lleugerament superiors (uns 23.000 infants i 9.000 cavalls). La victòria va correspondre de manera inapel·lable a l'exèrcit comandat pel duc de Berwick, que va desarticular la infanteria aliada i es va apoderar de l'artilleria dels exèrcits comandats per lord Galway i el marquès de Minas.

Un conegut adagi valencià conclou que “quan el mal ve d'Almansa a tots alcança”. Efectivament, la victòria borbònica d'Almansa va precipitar l'ocupació dels regnes de València i d'Aragó i fins i tot de les comarques occidentals de Catalunya. Així, el 6 de maig les tropes del duc de Berwick entraven a València, mentre les comandades pel duc d'Orléans conquerien Aragó i ocupaven Lleida el 14 de novembre. Les poques viles que van intentar resistir van ser tractades amb summa crueltat. Destaca el cas de Xàtiva: la vila va ser cremada pel general d'Asfeld, i fins i tot s'obligà a canviar el seu nom pel de “San Felipe”.

L'ocupació de València i Aragó marca també un tomb significatiu des del punt de vista polític. En una data tan precoç com el 29 de juny de 1707 es publicà el decret d'abolició dels furs d'Aragó i València, primer decret de Nova Planta. Per aquest text, Felip V abolia els furs d'ambdós regnes, “siendo mi voluntad que estos se reduzcan a las leyes de Castilla, y al uso, práctica y forma de gobierno que se tiene y ha tenido en ella y en sus tribunales, sin diferencia alguna en nada”. Llei, les de Castella, que per cert el decret qualifica de “tan loables y plausibles en todo el universo”. Tanmateix, el decret interessa també des del punt de vista de la seva justificació jurídica, que és la pròpia d'un monarca absolut. Els vassalls d'aquests regnes haurien estat rebels al seu monarca, motiu pel qual podien ser castigats amb el “justo derecho de la conquista que de ellos han hecho mis armas”. Però fins i tot si no hagués estat així, la Corona hauria pogut prendre la mateixa mesura, ja que com a tal disposava del “dominio absoluto de los referidos reinos”. Aquest plantejament s'estén a la història, ja que, contravenint la lògica pactista dels estats de la Corona d'Aragó, s'afirma que les seves lleis eren el resultat unilateral de la generositat dels monarques, que “con tan liberal mano se les habían concedido así por mí como por los señores reyes mis predecesores.”

En tot cas, la supressió de les lleis valencianes i aragoneses va tenir també indubtables conseqüències entre els catalans del Principat. A tots ells els va quedar clar que la victòria de Felip V, si es produïa, havia de suposar la fi de les seves constitucions.

Barcelona, cort reial

Des de la tardor de 1706, quan Carles III retornà a Barcelona com a conseqüència del fracàs de la primera expedició aliada a Madrid, el cap i casal va esdevenir una cort reial. Aquesta situació es va mantenir fins a l'abril de 1713, quan la reina Elisabet Cristina abandonà la ciutat i s'embarcà rumb a l'Imperi. Durant gairebé set anys, Barcelona disposà de la pompa i el luxe d'una cort, una situació que de fet no s'havia repetit des del segle XV.

Carles III organitzà el seu govern de la Monarquia Hispànica a Barcelona seguint el mateix model, i pràcticament la mateixa estructura que a Madrid sustentava un altre jove príncep, que es reivindicava com a Felip V. Així doncs, Barcelona no només va mantenir les seves institucions pròpies com a municipi i com a capital del Principat, sinó que va veure instal·lar-s'hi els organismes propis d'una monarquia composta. De manera progressiva, i de vegades improvisada, s'estengué al cap i casal l'arquitectura de consells territorials i temàtics característica dels Habsburg hispànics. Fet i fet, però, Barcelona, cort reial, va atreure un gran nombre de col·lectius. La noblesa cortesana va aplegar famílies vingudes de tots els regnes de la monarquia, i també joves nobles i dames imperials. Al llarg dels anys, hi va haver un innegable procés de fusió, en especial a través dels matrimonis. La cort era el punt de trobada d'ambaixadors i diplomàtics dels estats aliats, i també dels neutrals. A partir de 1709, quan els Estats Pontificis van proclamar monarca legítim a Carles III, també hi residí de manera permanent un legat papal. La riquesa de la cort i els gustos rabiosament moderns que introduí Carles III i el seu entorn van atreure també grans artistes, sobretot vinguts d'Itàlia. Antonio Caldara hi va compondre les primeres òperes que es van escoltar en terres hispaniques, mentre Ferdinando Galli Bibiena i els seus fills van construir magnífiques peces d'arquitectura efímera i decorats –i van arribar a projectar un teatre reial per a Barcelona, que finalment no es va poder construir.

La cort comportava també la possibilitat de premis i ennobliments, que el nou monarca va atorgar amb generositat als seus seguidors, com a mitjà per consolidar la base social del seu poder. La nova administració reial, civil i militar, va ser una altra via de promoció, que ben aviat s'amplià amb la possibilitat d'obtenir càrrecs als regnes italians, on es consolidà el nou monarca. D'altra banda, les viles, els gremis i altres institucions van rivalitzar a l'hora d'obtenir el suport reial, i també en aquest punt Carles III es va mostrar generós.

El moment més brillant d'aquesta monarquia, coronat per festes populars i focs artificials i per l'òpera *Il più bel nome*, de Caldara, van ser les noces del monarca i la jove princesa Elisabet-Cristina de Brunsvic-Wolfenbüttel. La cerimònia se celebrà l'1 d'agost de 1708 a Santa Maria del Mar, que aleshores estava unida amb el Palau Reial mitjançant un pas elevat.

La fi de la guerra internacional

Tot i les derrotes militars a la Península Ibèrica, la guerra es mostrà favorable als aliats durant els anys 1708 i 1709. A la Mediterrània, els aliats van conquerir Menorca i Sardenya, mentre obtenien l'hegemonia a Itàlia. Als fronts del Rin i dels Països Baixos, les victòries aliades van acostar els seus exèrcits a París. En aquest context, Lluís XIV va iniciar converses de pau, que finalment no van dur a bon port. I Roma, com ja hem avançat, atenallada pel domini habsbúrguic de Nàpols i Milà, va proclamar Carles com a rei de la Monarquia Hispànica.

D'altra banda, els aliats van fer aleshores un darrer esforç per tombar el domini militar borbònic a la Península Ibèrica. Com quatre anys abans, el juliol de 1710 un gran contingent aliat desembarcat a Barcelona emprengué la conquesta de l'interior peninsular. Les victòries d'Almenar i Saragossa van permetre la recuperació del regne d'Aragó i l'accès a Castella, que es coronà amb l'efímera entrada de Carles III a Madrid, el 28 de setembre. En aquesta ocasió, com hem avançat, alguns nobles, militars i eclesiàstics es van passar al bàndol de Carles. Tanmateix, el domini de Castella per part del conglomerat aliat va esdevenir impossible a causa de l'oposició de la gran majoria de la població. L'arribada de reforços borbònics de França, per Navarra, va capgirar definitivament el signe d'aquella empresa. Les tropes aliades, en retirada, dividides i desmoralitzades, van patir sengles revessos a les batalles de Brihuega i Villaviciosa (desembre de 1710). Els borbònics van ocupar de nou el regne d'Aragó. La guerra quedava reduïda, altra vegada, a Catalunya, on Felip V no havia perdut en cap moment la plaça militar de Lleida. L'ocupació borbònica de Girona (24 de gener de 1711) va obrir un nou front. Des d'aleshores, la vegueria de Girona va quedar en mans directes de l'exèrcit i l'administració de Lluís XIV.

Tanmateix, allò que modificà el rumb de la guerra es produí molt lluny de Catalunya. L'octubre de 1710, els *tories* (conservadors) van obtenir majoria al Parlament Britànic i van formar govern. Des del començament de la contesa, la intervenció britànica havia estat sustentada en governs de color *whig* (liberal). Van ser governs *whigs* els que van signar el tractat de l'Aliança de la Haia, els que van mobilitzar les forces militars i l'armada angleses en tots els fronts i els que es van comprometre amb Catalunya mitjançant el Pacte de Gènova. Tanmateix, a mesura que la guerra es prolongava, el conflicte esdevenia més i més impopular. En un país caracteritzat per un sistema de govern atípic, on el poder era en mans d'un parlament format per dues cambres, l'obtenció d'una nova majoria a la Cambra dels Comuns –representativa, però no democràtica– abocava a la formació d'un nou executiu. Així, el partit *tory* al govern inicià secretament noves converses de pau amb Lluís XIV, amb l'objectiu d'obtenir importants contrapartides comercials i estratègiques amb què justificar l'abandonament de la guerra. I a diferència del que s'havia esdevingut el 1700, els britànics van trobar ara una França receptiva, dispostada a arribar a acords.

Un altre fet de caràcter internacional va acabar de capgirar la marxa de la guerra. El 17 d'abril de 1711 va morir Josep I, emperador d'Alemanya i germà primogènit de Carles. En no disposar de successió masculina, aquest n'esdevenia el lògic hereu. Al setembre, el rei dels catalans es va embarcar a Barcelona, acompanyat per un reduït nucli de cortesans de tots els seus estats, rumb a Gènova, i des d'allí es desplaçà a Frankfurt, on va ser coronat emperador el 22 de desembre. El Carles III hispànic esdevenia, doncs, també, Carles VI d'Alemanya.

La proclamació de Carles com a emperador donava nous arguments als *whigs* davant l'opinió pública anglesa i la resta d'estats aliats. Al capdavant, com hem explicat, Anglaterra s'havia implicat en la guerra per evitar una hegemonia abassegadora dels Borbons a Europa i al món. Ara, aquest Carles d'Alemanya i de la Monarquia Hispànica en recordava un altre que, dos segles enrere, havia mobilitzat amplis sectors contra el perill d'una "monarquia universal". Així les coses, les delegacions dels diversos estats implicats es van trobar als Països Baixos. El camí cap a la pau internacional estava obert.

D'aquesta manera, el juliol de 1712 Felip V renunciava als seus drets successoris a la corona francesa, tot garantint als estats aliats que en cap cas no es produiria una fusió de les dues corones borbòniques. I un mes després es decretava l'aturada de les hostilitats en els diversos fronts europeus. Caldria esperar gairebé un any per a la publicació de la Pau d'Utrecht (11 d'abril de 1713).

Com en altres desenllaços de conflictes bèl·lics multilaterals, la Pau d'Utrecht aplegava diversos tractats internacionals, d'interès desigual. Lluís XIV n'era l'aparent vencedor, ja que aconseguia consolidar el seu nèt al capdavant de la Monarquia Hispànica. Una anàlisi més acurada del resultat dels tractats, però, permet confirmar l'èxit britànic. Els anglesos van obtenir a Utrecht el dret de comerç directe amb Hispanoamèrica i, el que encara era més important, el monopoli del seu comerç d'esclaus, o *asiento de negros* –un dels elements clau, recordem-ho, en l'esclat de la guerra. A més, van consolidar el seu domini dels enclaus estratègics de Gibraltar i Menorca i de diverses possessions franceses a Nord-Amèrica. El domini abassegador dels mars per part d'Anglaterra es complementava amb l'equilibri de forces a Europa. Així, l'emperador, Carles VI, es va fer amb la majoria dels estats hispànics al continent –encapçalats per Flandes, Milà, Nàpols i Sardenya. I els holandesos van obtenir diversos enclaus estratègics en el Flandes hispànic, mentre el ducat de Savoia es feia amb Sicília i una part del Milanesat, i Portugal estenia els seus territoris colonials al Mar del Plata a expenses dels espanyols.

Per obtenir aquest resultat, les potències signants de la Pau d'Utrecht van haver de passar de puntetes sobre allò que a partir d'aleshores va ser conegut com "el cas dels catalans". L'article 13 del tractat entre Anglaterra i l'Espanya de Felip V va intentar resoldre aquest tema espinós en els termes següents: "Vist que la reina de la Gran Bretanya no cessa d'instar amb suma eficàcia perquè tots els habitants del Principat de Catalunya [...] conservin il·lesos i intactes els seus antics privilegis, el Rei Catòlic [Felip V], en la consideració a sa majestat britànica, concedeix i confirma en el present a

qualssevilla habitants de Catalunya [...] tots aquells privilegis que posseeixen els habitants de les dues Castelles, que de tots els pobles d'Espanya són els més amats del rei catòlic”.

El cinisme del llenguatge diplomàtic presentava com una concessió de drets allò que en realitat suposava la supressió de les llibertats i de les constitucions de Catalunya, que la reina Anna d'Anglaterra s'havia compromès a respectar i a fer respectar al Pacte de Gènova. Uns dies abans, el 19 de març, la reina Elisabet Cristina, que fins aleshores havia exercit de representant del seu espòs a Barcelona, s'havia embarcat, rumb a l'imperi. Amb ella van marxar una bona part de la noblesa cortesana i dels òrgans del govern reial, encapçalats pel seu secretari d'Estat i de Despatx Universal, Ramon de Vilana-Perles, marquès de Rialp.

En partir, Elisabet Cristina deixà com a lloctinent del Principat el mariscal Guido von Starhemberg. A ell correspongué una missió precisa i no gens fàcil: garantir la sortida ordenada de les tropes aliades de Catalunya –i lliurar el país a l'exèrcit de les Dues Corones borbòniques sense buits de poder.

Catalunya i la Pau d'Utrecht. La Junta General de Braços

Les institucions catalanes van tenir coneixement del contingut del tractat d'Utrecht a la fi d'abril de 1713, mitjançant cartes del seu ambaixador Francesc de Berardo i de Santjust, marquès de Montnegre. En aquells dies, la tensió havia pujat molts punts a Barcelona i en les zones encara no ocupades pels Borbons. El cronista Francesc de Castellví explica que, de nit, es podien sentir cançons crítiques com ara: «*Qui vol comprar senyories, a barato d'escombraries?*», «*Carlos i Isabel, precisats, a la fi nos han deixats*», o «*Inglesos han faltat, portuguesos han firmat, holandesos firmaran, i a la fi nos penjaram*».

El 27 de juny Starhemberg abandonà secretament Barcelona i s'instal·là a la vila propera de Sant Andreu del Palomar, des d'on dirigí l'evacuació de les tropes imperials. Aquella nit, però, per ordre del Consell de Cent, la companyia dels sabaters de la ciutat, comandada per Sebastià Dalmau, es féu càrrec de la defensa del castell de Montjuïc i de la custòdia de les Drassanes, on es guardaven les municions aliades. Aquest acte va evitar que els regiments imperials poguessin lliurar la ciutat a les tropes borbòniques, com finalment s'esdevingué amb Tarragona.

Prèviament, però, el 20 de juny, la Diputació del General havia convocat una Junta General de Braços, o Parlament de Catalunya, “per aconsellar-nos lo que podem i devem fer en negocis tan graves, que amb lo parer de tots confiam se prendrà resolució qual convinga a glòria de Déu Nostre Senyor i benefici públic”.

Com preveia la convocatòria, el Parlament de Catalunya es va reunir el 30 de juny a la Casa dels Diputats, o Palau de la Generalitat. El dilema que es plantejà des del primer moment a la Junta General de Braços era la rendició o la defensa a ultrança del país. Gràcies a Francesc de Castellví, conservem els discursos que es pronunciaren al Braç Militar. L'opció de la rendició partia d'una evidència incontestable: el fet que el Principat havia estat abandonat pels aliats a Utrecht, i la desigualtat enorme de forces entre

Catalunya i els exèrcits de les Dues Corones borbòniques. En aquestes circumstàncies, continuar la guerra esdevenia un acte temerari i inútil, que només provocaria mort i destrucció. Els partidaris de la defensa partien, però, d'una altra constatació no menys evident: la rendició, en aquelles condicions, havia de suposar la pèrdua definitiva de les constitucions i llibertats de Catalunya. Per contra, la defensa podia generar una nova correlació de forces, o esperar un canvi d'actitud per part d'algun dels antics estats aliats. En aquestes circumstàncies, potser fóra possible una negociació que garantís la pervivència de l'estat català. En aquestes circumstàncies, el 6 de juliol el Braç Reial, que representava les ciutats i viles, votà la defensa. Aquell mateix dia, el Braç Militar, que inicialment havia votat la rendició, es reuní de nou i revocà el seu vot, tot adherint-se al braç popular. La votació es realitzava per braços o estaments, cada un dels quals tenia un sol vot. Com que el Braç Eclesiàstic havia decidit ja d'entrada no entrar en la votació, l'opció de la defensa va ser aprovada per unanimitat. Tanmateix, aquest resultat no reflectia la realitat, que era molt més dividida. Tres dies més tard, el 9 de juliol, els diputats feien pública la crida a la defensa del país “per la conservació de les llibertats, privilegis i prerrogatives dels catalans, que nostres antecessors a costa de sa sang gloriosament alcançaren i nosaltres devem així mateix mantenir”.

La decisió que prengué aleshores la Junta General de Braços pot semblar excessivament optimista, ingènua o apassionada a qualsevol observador que conegui el desenllaç d'aquella conjuntura. Però formava part d'un càlcul polític no absent de lògica. Com a mostra, un botó. A la mort de la reina Anna d'Anglaterra, l'1 d'agost de 1714, el poder britànic va passar a mans del Consell de Regència, de majoria *whig*. L'ambaixador català a la Haia, Felip Ferran i Sacirera, comte Ferran, s'entrevistà en aquesta ciutat amb el nou rei electe de la Gran Bretanya, Jordi I de Hannover, el qual li assegurà que, en ser coronat a Londres, ajudaria els catalans si Barcelona encara resistia. Tanmateix, l'entrevista es produí el 18 de setembre de 1714. El cap i casal havia caigut una setmana abans, però cap dels dos interlocutors no n'havia estat informat encara.

L'organització de la defensa

La Junta General de Braços va aprovar també la creació d'una Junta Trenta-sisena, formada per dotze membres de cada estament, per tal que es fes càrrec del govern del país en col·laboració amb els diputats del General. Les qüestions estratègiques, però, van ser sempre consultades a la Conferència dels Tres Comuns, que és la que dictà les grans línies d'acció. El govern del país, en aquell moment tràgic, s'estructurà, doncs, de manera republicana i col·legiada.

La Junta nomenà general-comandant de la plaça Antoni de Villarroya, atenent a les seves aptituds militars i també al fet de ser nascut a Barcelona, una qualitat que el general sempre vindicà. Villarroya, però, acceptà el càrrec de manera provisional, tot esperant el nomenament de Carles III, que molt probablement va rebre l'octubre de 1713, en retornar a la ciutat el notari Joan Francesc Verneda. Aquest era cunyat de Ramon de Vilana-Perles, secretari d'Estat a Viena, i es reincorporà aleshores a

Barcelona en qualitat d'agent secret imperial. Les qüestions de la defensa es van posar en mans d'una Junta Secreta, formada per representants dels Tres Comuns, pel general-comandant i per l'agent secret imperial. Cal recordar que el conseller en cap de Barcelona era alhora coronel de la milícia urbana, que per aquest motiu rebia el nom de Coronela.

D'altra banda, la Junta Trenta-sisena va posar en avís dels acords presos a la Junta General als dos comandaments militars que governaven places en condicions de resistir: el general Josep Moragues, a Castellciutat, i el coronel Manuel Desvalls, a Cardona. Moragues acabà capitulant el setembre de 1713, mentre que Desvalls mantingué la plaça fins al 18 de setembre de 1714, una setmana després de la caiguda de Barcelona. Cardona jugà un paper clau tot al llarg dels catorze mesos de setge, tot garantint als patriotes un punt segur per darrere de les línies que assetjaven Barcelona. Des d'aquesta fortalesa, els fusellers de muntanya, comandats per Antoni Desvalls, marquès del Poal, van poder hostigar contínuament les tropes borbòniques, donar suport a les viles sublevades i, en ocasions, trencar el setge terrestre del cap i casal.

La Junta també es posà en contacte amb el virrei de Mallorca, Joan Antoni de Rubí i de Boixadors, marquès de Rubí. Mallorca esdevingué des d'aleshores un punt estratègic de primeríssima importància per a la Barcelona assetjada. Les naus mallorquines i catalanes van trencar sovint el bloqueig naval, i, mentre van poder, van garantir l'arribada a la capital de Catalunya de proveïments, municions, armes, correspondència, ambaixades, etc. Sense l'acció constant de Mallorca i de Cardona –una illa dins del mar, i l'altra, terra endins– Barcelona no hauria pogut resistir catorze mesos.

Finalment, la Junta també es posà en contacte amb els ambaixadors catalans que es trobaven a les capitals dels antics estats aliats: Francesc Berardo i de Sant Just, marquès de Montnegre, com hem vist ambaixador a Viena; Pau Ignasi de Dalmases i Ros, a Londres; i Felip Ferran i Sacirera, comte Ferran, que, com ja hem assenyalat, es trobava a la Haia. Al llarg del setge, tots tres van rebre l'ordre de proposar la creació d'una "República lliure" de Catalunya, que inclouria també les illes de Mallorca i Eivissa, aleshores fidels al govern de Barcelona.

Aquest organigrama de govern es mantingué essencialment inalterable tot al llarg del setge.

El setge de Barcelona i els combats i la repressió al rerepaís

Les tropes borbòniques comandades pel duc de Pòpoli van tancar el setge de Barcelona el 25 de juliol de 1713. Quatre dies després, el cap de l'exèrcit de les Dues Corones comminà la ciutat a la rendició, tot advertint "que, si en todo el día de hoy, 29 de julio 1713, no abren las puertas a las armas del rey nuestro señor, dándole la debida obediencia, no sólo no les valdrá a sus naturales el indulto que la gran benignidad de su majestad les tiene concedido, sino que, tratándoles como a pertinaces rebeldes, experimentarán todo el rigor militar". La resposta de la ciutat no es va fer esperar: "Que les portes i plaça de la ciutat de Barcelona se han tancat i defensat dels enemics que la

intenten i han intentat invadir. [...] Que les injúries, amenaces i desusat estil alienen i no amedrenten los cors de vassalls que conserven lo reiterat jurament de fidelitat.”

Les tropes de Pòpuli, inicialment uns 30.000 homes, es van establir tot al llarg del Pla de Barcelona, a prou distància per evitar l'acció de l'artilleria de la ciutat, mentre s'organitzava el bloqueig naval.

Des del primer moment els comandaments borbònics van tenir un especial interès a evitar que els gestos de Barcelona i de Cardona tinguessin imitadors. Així, als quatre-cents voluntaris detinguts després de la batalla de Torredembarra (16 de juliol de 1713) se'ls va aplicar el *diezmo de borca* (van ser penjats a la forca un de cada deu, de manera aleatòria); i als supervivents se'ls va enviar a galeres. A l'agost, les viles de Premià i Vilassar, al Maresme, van plantar cara a les tropes borbòniques, i finalment van ser saquejades i incendiades. La ciutat de Manresa, que havia optat per adherir-se a l'acord de la Junta General de Braços i crear una Coronela, també va ser saquejada i incendiada per ordre del duc de Pòpoli: “que se dé un castigo exemplar a la ciudad de Manresa por ser indispensable extinguir al principio este fuego con un castigo exemplar, pues dexándolo correr se hubiera extendido en casi todo el Principado.” L'incendi de Manresa, esdevingut el 13 d'agost, va cremar 522 edificis.

En sentit contrari, els defensors de Barcelona van intentar alçar el país mitjançant una expedició presidida pel diputat militar, que comptà amb la presència del general Rafael Nebot i altres oficials. Però l'expedició, que s'inicià el 9 d'agost, es clougé el 5 d'octubre amb un autèntic fracàs.

A començament d'octubre de 1713, era ja ben evident, doncs, que l'actuació militar quedava reclosa a l'entorn de Barcelona i a la Catalunya Central, on continuaven actuant els fusellers de muntanya coordinats des de Cardona. L'execució sumària del comandament dels fusellers de muntanya, i heroi popular, Francesc Macià, Bac de Roda, a Vic, el 2 de novembre de 1713, per ordre del general borbònic Feliciano Bracamonte, va poder tenir a la comarca d'Osona un efecte desmobilitzador similar al que havia tingut al Bages la crema de la seva capital.

Amb un front estabilitzat, la desproporció entre els dos bàndols, evident des del primer moment, no va parar de créixer. A la fi del setge, l'exèrcit de les Dues Corones borbòniques disposava a Catalunya d'uns cent mil homes, la majoria veterans, la meitat dels quals centrats en el setge de la capital, mentre la resta es repartien pel país. Els defensors de Barcelona comptaven aleshores amb una guarnició d'uns dos mil militars professionals, als quals calia afegir els efectius de la Coronela, uns quatre mil civils armats, i, fora de la capital, la guarnició de Cardona i els fusellers de muntanya, que puntualment podien arribar a aplegar uns pocs milers d'homes.

Tanmateix, les comarques de la Catalunya central i del Camp de Tarragona es van alçar de nou durant l'hivern de 1714 com a conseqüència de la imposició de la nova fiscalitat borbònica, coneguda com les quinzenades. L'alçament es va iniciar a Sant Martí Sarroca, el 4 de gener. Tot seguit, d'altres viles i llocs van seguir el seu exemple. La resposta de les tropes borbòniques va ser d'una crueltat extrema. Es van reproduir

de nou els “diezmos de horca”, el penjament d’empresonats i les actuacions “sin estrépito de justicia” (és a dir, sense processos ni papers), i, en total, una vintena de localitats van ser saquejades i cremades. També els fusellers de muntanya van respondre a voltes amb actuacions contundents. A començament d’abril, la revolta havia estat anorreada a sang i foc, i molts dels seus supervivents s’havien afegit als cossos de fusellers coordinats des de Cardona.

Mentrestant, al camp de Barcelona, l’estratègia dels assetjants va consistir a obrir trinxeres en ziga-zaga que permetessin la construcció de línies paral·leles cada cop més pròximes a les muralles de la ciutat. Tanmateix, el 2 d’abril de 1714 els ocupants van instal·lar una bateria d’artilleria al Clot, des d’on van iniciar els bombardeigs de l’interior de la ciutat. El cop més poderós es produí, però, a partir del 22 de maig, quan l’exèrcit de les Dues Corones va iniciar els bombardeigs sistemàtics des del convent caputxí de Mont Calvari. La potència de foc era tan forta que la majoria de barcelonins es van haver de desplaçar a la línia de mar o a la falda de Montjuïc. Estudis recents assenyalen que, al llarg del setge, la ciutat va rebre l’impacte de cent mil bombes.

El setge va fer un tomb decisiu el 6 de juliol, amb l’arribada del duc de Berwick i, amb ell, d’un nombrós contingent de tropes franceses d’elit. Berwick centrà l’acció de l’artilleria en el pany de muralla que enllaçava els baluards de Jonqueres, Sant Pere i Nou, a l’extrem nord de la ciutat. L’efecte combinat de les bombes i de l’actuació de les mines hi va obrir ben aviat set bretxes de grans dimensions. Al mateix temps, l’actuació dels sapadors va permetre obrir una nova línia paral·lela de trinxeres, molt propera ja a les muralles. Conscients d’aquesta situació, els defensors van construir una segona línia de defensa, a l’interior de la ciutat, coneguda com a travessera o “cortadura”.

Des de començament d’agost, el reforç del setge marítim va fer pràcticament inviablès els moviments navals que entraven o sortien del port. Sense contacte amb Mallorca, els proveïments van començar a mancar a la ciutat i la fam va esdevenir endèmica.

Així les coses, els defensors de Barcelona encara van poder aturar l’assalt a gran escala dels dies 12 al 14 d’agost, però amb un nombre molt elevat de baixes. La sort de la ciutat semblava ja decidida.

Ja el 6 de setembre, la impossibilitat de garantir la defensa de Barcelona, i la decisió sostinguda pels Comuns –contra el parer del mateix Rafael Casanova– de mantenir la resistència, van forçar el general Villarroel a presentar la dimissió. Segons l’informe d’un espia borbònic, la decisió de Villarroel va ser conseqüència d’una ordre imperial –tramesa pel canal de Joan Francesc Verneda– en què se’l comminava que «*capitulasse en la mejor forma [...] y que sobretudo condujese tropas y oficiales a Génova*», una opció que aleshores era ja del tot inviable. Castellví posa en boca de Villarroel «*que él daba cumplimiento a las órdenes que podría haber recibido de su majestad cesárea católica*». Per la seva banda, Verneda afirma en les seves memòries que Villarroel li va confessar: «*Deseo poder partir luego para conseguir con la posible brevedad lograr el pasar a informar a su majestad de todo*». Com ja hem assenyalat, Villarroel va actuar en tot moment com a oficial de l’exèrcit reial. En aquell context, el Consell de Cent va posar el govern militar de Barcelona sota

el comandament compartit dels generals Joan Baptista Basset i Ramos (artilleria), Josep Bellver (cavalleria) i Francesc Sans de Miquel i Monrodon (infanteria) –i aquest triumvirat, sota la inspiració de la Mare de Déu de la Mercè, que era tant com dir del govern de la ciutat.

Fos com fos, la immediatesa de l'assalt borbònic, l'Onze de Setembre, impedí la marxa de Villarroel, que es féu càrrec del comandament de la defensa, juntament amb el conseller en cap.

L'Onze de Setembre

L'11 de setembre, a quarts de cinc de la matinada, Berwick va ordenar l'assalt de la plaça. Uns vint mil homes, molt majoritàriament francesos, van penetrar per les set bretxes obertes a la muralla entre el baluard de Jonqueres i el baluard Nou. En molt poques hores, els borbònics van aconseguir ocupar quatre baluards i la travessera, fer-se forts al convent de Santa Clara i establir una línia defensiva a l'alçada del Pla d'en Llull i dels convents de Sant Agustí i de Sant Pere de les Puel·les. La contraofensiva catalana va aplegar totes les últimes forces de la resistència. Al Pla d'en Llull va ser liderada pel general Villarroel, mentre al baluard de Sant Pere ho era pel conseller en cap, Rafael Casanova, el protector del Braç Militar, comte de Plasencia, i altres il·lustres membres del govern. Casanova enarborava la bandera de Santa Eulàlia, màxima expressió de la llibertat de Barcelona, cosa que mobilitzà darrere seu milers de defensors. Aquest darrer esforç va permetre recuperar el baluard. Tanmateix, Villarroel i Casanova van caure ferits.

El furor per la defensa de la ciutat va dur les dones i els nens a construir, en només mitja hora, una nova línia de defensa al Pla de Palau. Sembla que aquest fet decidí Berwick a acceptar la capitulació. Així ho explicà l'exiliat català a Viena Francesc de Santacruz en el plànol *Barcelona Magna Parens*, publicat pel Consell d'Espanya el 1718: “Plaça de Palacio guarnecida y fortificada por seis cañones y trincheras construidas por las mujeres y niños el mismo día del asalto general, que sin reserva de edad ni sexo concurrieron al trabajo para impedir el avance, cortando con trincheras las calles para hacer con ellas más disputable el terreno, executándose con media hora de tiempo, después de haber ocupado el enemigo las cortaduras, brechas y cuatro baluartes”.

La resistència dels barcelonins i les barcelonines l'Onze de Setembre no era, com han afirmat alguns, producte de la desesperació i del fanatisme. Ben al contrari, obeïa a una interpretació literal de les lleis de la guerra. D'acord amb aquestes, el setge d'una plaça només podia tenir dos desenllaços: l'ocupació militar o la capitulació. En el primer cas, la ciutat i tots els seus habitants tenien l'estatus de territori vençut, i restaven sotmesos a la voluntat dels vencedors, cosa que havia de suposar el saqueig sistemàtic i l'abús sobre tota la població civil. Per contra, la capitulació, obtinguda mitjançant la resistència, implicava un pacte entre vencedors i vençuts, pel qual aquests havien d'obtenir, si més no, la garantia plena de la vida, la llibertat i la propietat. Aquest és el

motiu pel qual milers de defensors de la ciutat van mantenir les seves posicions, tot immolant la vida en benefici del bé comú.

En tot cas, amb la situació enquistada, la presència de trinxeres a la majoria de carrers, i amb un greu perill per a assetjadors i assetjats, a les tres de la tarda de l'Onze de Setembre s'iniciaren les negociacions per establir una capitulació. Les negociacions van continuar l'endemà. Aleshores, el mercader Marià Duran i el noble Jacint Oliver, en nom de la ciutat, i el coronel Juan Francisco Ferrer, recentment reincorporat des de Viena, en nom de la guarnició professional, van arrencar de Berwick el compromís no signat de garantir la vida, les propietats i la llibertat de tots els civils. Pel que fa a la guarnició, Berwick es comprometé tan sols a tractar els comandaments "a discreció, conforme a las costumbres de la guerra en semejantes casos".

Així les coses, el dia 12 al vespre les tropes borbòniques van ocupar Montjuïc. L'endemà al matí, el sergent major de la Coronela, Fèlix Monjo (que substituïa el conseller en cap i coronel Rafael Casanova, hospitalitzat i ferit), va lliurar les claus de la ciutat al marquès de Guerchy, i les tropes franceses van entrar ordenadament a Barcelona. L'última consigna que va córrer entre els barcelonins va ser la d'actuar amb normalitat, com si no hagués passat res. Fins i tot alguns, a la tarda, van fer veure que obrien els seus negocis –absolutament buits de mercaderies, quan no mig enderrocats. Era el darrer acte d'orgull i d'heroisme d'un poble esgotat i vençut.

El 13 de setembre, en cloure's el setge, els efectes dels bombardeigs eren molt evidents. Segons dades aportades per l'historiador Albert Garcia Espuche, en aquells moments hi havia 370 cases totalment enderrocades, unes sis-centes inhabitables, tres-centes més molt afectades i alguns centenars que havien patit danys de consideració. Tot plegat, en una ciutat que tot just superava les cinc mil cases.

Les conseqüències humanes del setge no havien estat menors, si bé difícilment podem precisar-les amb exactitud. Segons els còmputos del general Antoni de Vllarroel, comandant militar de Barcelona, al llarg del setge, inclosa la darrera defensa de l'11 de setembre del 1714, van morir 4.200 defensors, i altres 6.431 van resultar ferits.

La major part dels morts i ferits durant el setge van ser combatents, militars o civils de la Coronela. Però també es produí un nombre indeterminat de baixes entre les dones, els nens i la gent gran, en especial com a conseqüència dels bombardeigs. Diverses cròniques situen per damunt dels cinc-cents els decessos produïts en la població civil com a conseqüència dels projectils de l'artilleria i dels incendis que causà.

El 15 de setembre, però, l'intendent José Patiño i el secretari de Berwick, Salvador Prats i Matas, acompanyats d'altres funcionaris botiflers, es van fer càrrec de la dissolució del Consell de Cent, de la Diputació del General i del Braç Militar, les tres institucions que componien la Conferència dels Tres Comuns i que havien liderat la resistència. La cerimònia es va repetir en cada una de les seus d'aquestes institucions, i va ser pràcticament idèntica: se'ls comunicà la supressió de les respectives institucions, l'assumpció per part de l'administració reial de les seves competències i rendes, i es comminà els seus membres a lliurar els seus uniformes i altres expressions de representació.

En els dies següents s'organitzà la repressió, que afectà pràcticament tots els col·lectius que havien participat en la defensa. L'exili mobilitzà entre 25.000 i 30.000 persones, que es desplaçaren a terres de Carles III a Itàlia, Àustria, Flandes i Hongria.

El cronista Francesc de Castellví, exiliat a Viena el 1726, advertí que allò suposava la “fi de la nació catalana”. Des d'un plantejament més simple o intuïtiu, el frare caputxí Manuel Soler escrigué al seu dietari: “lo estrago és tan gran que d'aquí tres-cents anys se'n recordarà”. Efectivament, la desfeta de 1714 ha estat associada des d'aleshores amb la nostàlgia, i la vindicació, de les llibertats perdudes, que els catalans mai no hem renunciat a recuperar.

Bibliografia bàsica:

Joaquim ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona, ed. 62 – Generalitat de Catalunya, 2001.

Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona, Crítica, 2010.

Santiago ALBERTÍ, *L'Onze de Setembre*, Barcelona, Albertí ed., 2013 (1^a ed.: 1964).

Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, 2 vols.

Agustí ALCOBERRO (dir.), *Catalunya durant la Guerra de Successió*, Barcelona, Ara Llibres, 2013, 3 vols. (1^a ed.: 2006).

Agustí ALCOBERRO, *La “Nova Barcelona” del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió*, Barcelona, Rafael Dalmau ed., 2011.

Agustí ALCOBERRO, *Barcelona, 1714. Els gravats de la Guerra de Successió*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona - Efadós, 2013.

Agustí ALCOBERRO – Mireia CAMPABADAL (eds.), *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*, Barcelona, ed. Barcino, 2014.

Pere ANGUERA, *L'Onze de Setembre. Història de la Diada (1886-1938)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2008.

Mireia CAMPABADAL (ed.), *Diario del sitio y defensa de Barcelona (1713-1714). Estudi introductor d'A. Alcoberro i X. Camprubí*, València, ed. Tres i Quatre, 2008.

Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, Ed. de J.M. Mundet y J.M. Alsina. Madrid, Fundación Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997-2002, 4 vols.

Antonio ESPINO, *Pàtria i llibertat, la Guerra de Successió a Catalunya 1704 – 1714*, Catarroja – Barcelona, Afers, 2013.

- Albert GARCIA ESPUCHE, *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona (segles XIV a XVIII)*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2009.
- Albert GARCIA ESPUCHE, *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714*, Barcelona, ed. Empúries, 2014.
- F. Xavier HERNÁNDEZ – Francesc RIART, *Els exèrcits de Catalunya (1713-1714). Uniformes, equipaments, organització*, Barcelona, Rafael Dalmau ed., 2007.
- Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*, Vic, Eumo ed., 2001.
- Antoni MUÑOZ – Josep CATÀ, *25 presos polítics del 1714*, Barcelona, Rafael Dalmau ed., 2011.
- Carme PÉREZ APARICIO, *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*, València, ed. Tres i Quatre, 2008, 2 vols.
- Enric PUJOL (coord.), *300 Onzes de Setembre*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya – EADOP, 2014.
- Francesc SERRA, *Cardona, la resistència a l'interior, 1705-1714*, Barcelona, Rafael Dalmau ed., 2014.
- Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, Rafael Dalmau ed., 1999.
- Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica (1713-1715)*, Barcelona, Rafael Dalmau ed., 2005.